

SOMMARNATTENS FÅGELSTÄMMOR

Mats Edholm

Solnedgångens röda, kupelformade aftonlykta i nordväst sprider sitt dämpade ljus i den skymningsvärld dagen lämnar efter sig. Bortom slätten svartnar barrskogsfonden, visar en skarptaggig silhuet mot den flammade himlen. Slättens monotoni bryts av kullriga dungar och i den svaga slutningen mot insjön står täta aspbestånd, gammal ädellövskog eller en allmogård. Den starka doften från blommande ransfält driver ut över klövervallarna, blandas med den mildare, lite fuktstänkta gräsaromen. Sankängens tvivel avlöner den odlade marken, videbuskagens runda bollar ordnar sig på pod innanför vassen, som stegat ut ett bra stycke i sjön och nu inramar dess halvslutna blåkvaltonöga, ännu reflekterande en glimt av senaftonsblått. Hyggogeln har spelat upp till dans, moln av svarta prickar böljar i skogen och ströskanten. Några asplöv darrar för en aista smekande vindstöt, vassen böljar rasande i saktis rörelse, reser sig stilla när vinden flytt. För ett ögonblick är tyngnaden absolut. Den är hörbar...

Kornbarnen väspar från klövervallarna. Matten igenom snärper han taktfast och återligt, sågar timme ut och timme in. Den röst som i seklets början var vallarnas egen, dess hjärtlag, hörs nu alltför sällan. En av odlingslandskapets värdefullaste pusselbitar har kommit bort, den fulländade bilden saknar en vital del. Påsatta orsakerna till kornbarnrens tillbakagång släpper maskinerna avlödande. Förr, när vallarna slogs med lie, gick honan och ungarna undan för slätterfolket. Nu har maskinerna tagit över arbetet och skördetiden framflyttats till en tidpunkt innan äggen hunnit kläckas. Den svävande knaren trycker hårt på boet och löper därifrån stor risk att förolyckas tillsammans med sina ägg. En svag ökning av stammen kan dock räddas och dessutom tycks den galbruna fågeln alltmer lämna de odlade fälten för sankängar och tuvmarker.

De täta lummiga lövsåren nära sjön är näktergalens hemvist. Tonkaskaderna, förunderligt starka och klingande, slungas ut och fyller varje vrå i de doftande lövlunderna. Lågmålda visslingar och smeckanden är upptakten till det smattrande näktergalenslaget som följs av några djupa flöjttoner och en skrärande tonräck, avklippt med ett nälvassat "tsitt". Om och om igen ljuder hans slagverk i maskinmässig upprepning. Under den stilla timmen före midnatt när konserten sin höjdpunkt, sedan liksom förbleknar sången i takt med gryningsljusets ankomst.

Vid dikeskanten där handlokans vita blomparasoller och sirliga spetsblad breder ut sig tillsammans med högvuxna, starkdoftande nässelbestånd uppehåller sig kärsångaren. Därifrån strömar hans silverklara toner, snabbt och i virvlande vändningar. Virtuositetsigt härmar han andra fåglar, kan ha över tjugotalet arters läten i sin repertoar. Vissa läten återger han exakt, andra har han bearbetat något utan att därför göra dem oigenkännliga.

Är de mäktiga lörvälven tättnar och skuggorna vilar djupa även i den svenska högsommarmatten, där ger busksångaren en särklassig aria. Den ryske gästen har inte en röst, han har drygt trettio. Hans sång är fylld

(forts sida 41)

NÄKTERGALEN I VÄSTERÅS KOMMUN 1976

Hans-Olof Hellkvist, Henry Hirsimäki, Per Magnusson, Thomas Skoglund

Inledning

Näktergalen, som på 1950-talet var en mycket sparsamt förekommande fågel i västeråstrakten, har under det senare decenniet expanderat kraftigt. Den har dock funnits här längre tillbaka i tiden. Under 1700-talet fanns troligen en stam i målartrakten. I sin "Beskrifning öfver Westmanland" (1754) skriver Olof Graen om Nyckelön "At näktergalen, en så rar och sällsam fogel här i våra orter, skal här på ön låta höra sig." Linné (1746) anger Pullerö och I.A. af Ström (1829) Tidö som tillhåll för näktergalen (Wallén 1955). I modern tid är första fyndet från Skultuna 1930. Sedan hördes näktergalen vid Stallhagen 1940. På Nyckelön hördes den åter 1950, vid Notudden 1952 och 1953 återigen på Nyckelön. Detta år hördes den också vid Johannisberg. Vid Pullerö sjöng den åter 1954, samt vid Apalby, Notudden och Nyckelön. 1955 dök den upp på Tidö igen, samt vid Askö (Wallén 1955).

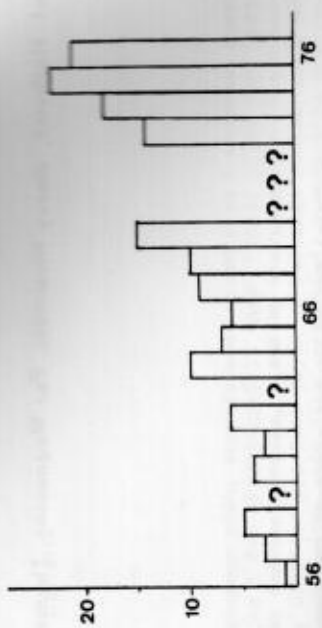
Från mitten av 1950-talet har näktergalen årligen förekommit längs målarstränderna. Under 1960-talet började arten öka i antal. Vid månads-skiftet maj-juni 1966 kunde ett 20-tal näktergalar inräknas i västeråstrakten (Avelin 1968). Nu, tio år senare, kan man inräkna lika många näktergalar bara genom att förflytta sig någon kilometer på Askövikens norra sida, Tidöhalvön eller Pullerölandet fram till Tidö-Lindö.

Inventeringsmetodik

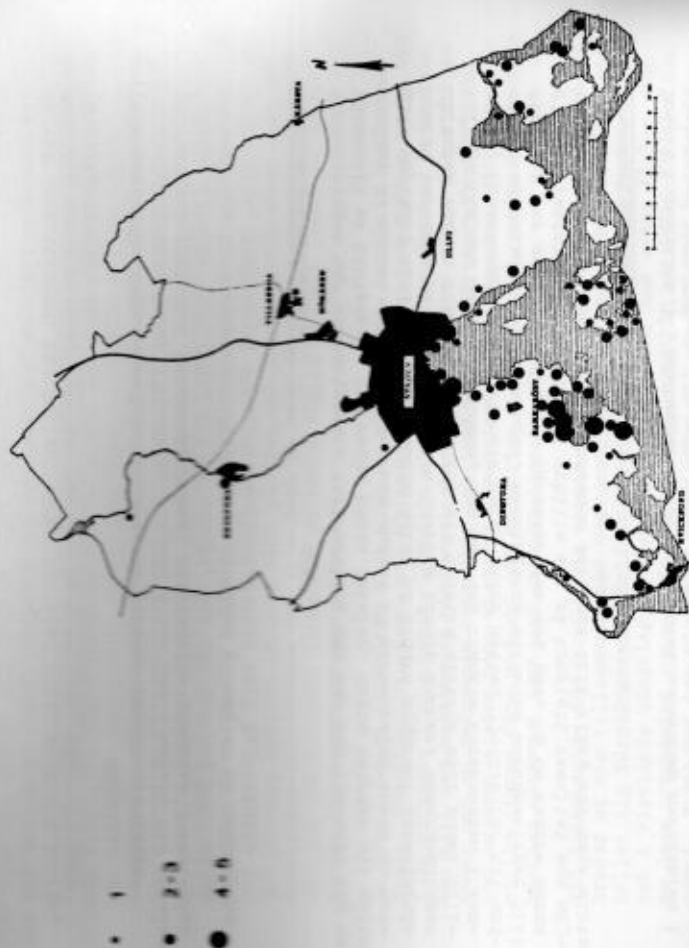
Inventeringen har koncentrerats till områden där man kan förvänta sig en förekomst av näktergal, dvs redan kända lokaler. Detta betyder att målområdet är mycket väl undersökt och endast få näktergalar torde ha undgått upptäckt där. Kommunens norra delar är mindre noggrant inventerade mycket beroende på att, för arten lämplig biotop saknas. Undersökningen utfördes veckan före midsommar för att undvika alltför stor andel tillfälliga fåglar. Målarstränderna, som har den rikaste förekomsten i kommunen, inventerades till största delen under natten 11-12.6 för att undvika eventuella dubbelräkningar. Räkningarna utfördes huvudsakligen till fots och per cykel. Målaröarna inventerades med båt. På de större öarna gjordes landstigningar för att erhålla ett så komplett resultat som möjligt. I inventeringen har 33 personer deltagit till vilka ett tack riktas.

Inventeringsresultat

Totalt inräknades 163 näktergalor och som väntat noterades huvuddelen i anslutning till Mälaren. Utanför detta område hördes endast 6 ex fördelade på Skultuna (3 ex), Svandö (1), Tillberga (1) och Suraleden strax N E 18 (1). För övrigt se tabell 1.

Figur 1. Diagram visande antalet sjungande näktergal på sträckan "Rastholmen" - Källskär vid Asköviken 1956 - 76. (1959 och 1963 ej ordades inga räkningar och från 1970 - 72 finns inga uppgifter tillgängliga från just denna sträcka).

Figur 2. Näktergalens förekomst i Västerås kommun 1976.

Den tätaste förekomsten uppvisade norra sidan av Asköviken med 20 ex på sträckan "Rastholmen"-Källskär. Denna sträcka har räknats sedan 1956, varje år med undantag för 1959 och 1963 (se figur 1). Uppgifterna är hämtade dels från privata räkningar (HOH & Håkan Östholm), dels från Västerås Ornitologiska Klubbs liggare vid Asköviken, samt från förteckningar över fågeliakttagelser vid Asköviken.

Tabell 1. Antalet inräknade näktergalar fördelade sockenvis.

Socken	Antal	Socken	Antal
Rytterne	40	Ångsö	18
Dingtuna	1	Rjörkstå	0
Barkarö	63	Tortuna	0
Lundby	8	Badelunda	3
Lillhärad	1	Hubbo	1
Skerike	0	Tillberga	0
Västerås	9	Sevalla	0
Irsta	4	Roefartuna	0
Kärrobo	8	Skultuna	4
Kungsåra	3	Haraker	0
		Summa:	163

Litteratur

- Avelin, H. 1968. Fågelrapport från Västmanland 1966 jämte vissa kompletterande uppgifter från tidigare år. Vår fågelvärld 27: 76-80.
- Lindell, L. 1974. Förteckning över fåglar observerade vid Asköviken 1973. Stencil.
- Skoglund, T. 1976. Förteckning över fåglar observerade vid Asköviken 1975. Stencil.
- Walldén, B. 1955. Västeråstraktens växt- och djurliv. Västerås.

Författarnas adresser:

- HOH, Ekeholm, Barkarö, 725 90 Västerås
- HH, Rosenfredsgatan 26, 432 00 Varberg
- PM, Vitmaragatan 2, 722 26 Västerås
- TS, Bygatan 12, 724 66 Västerås

forts. fr. sid 40

av härljud. Kristallklart och i långsamt tempo upprepar han varje härmning 4-5 gånger, byter därpå fågelstämma. Plöteligt hörs en talgoxe fill, sedan taltrastens hetsiga toner, törnsångarens varningsläte, sädesörslans trivsamma kvitter och skatans skratt. Det är som ett underverk, ett gnistrande fyrverkeri som helt fångar åhöraren. Man märker inte myggens stök eller tidens gång, i stum beundran står man fången i ett nät av fågelröster som alla åstadkommes av en liten, oansenlig brunaktig sångare. Det är en mästare som signerar en nattlig upplevelse...

Författarens adress:

Johannesbäcksgatan 48 A, 754 33 Uppsala